

ПРОБЛЕМА ЦІЛЬОВИХ НАСТАНОВЛЕНЬ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розкривається психологічна сутність цільових настановлень, їх зв'язок і взаємозалежність з психологічними станами учнів загальноосвітньої школи, роль в установленні психологічного контакту у взаємодії "учитель – учень". У навчальній взаємодії в результаті спільності психічних станів і соціальних настановлень виникає психологічний контакт. Контакт усвідомлюється і переноситься суб'єктами як позитивний, підкріплюючий взаємодію фактор.

Розглядається структура соціального настановлення – атитюда – та його функції. Автори досліджують проблему цільових настановлень учнів та їх специфіку в різноманітних вікових групах. Припускається, що існує певна динаміка психічних станів й цільових настановлень учнів різних вікових груп. Особливістю цієї динаміки є зміна ієрархії цільових настановлень у свідомості школярів різного віку, а також зростання кількості проявів негативних станів у підлітковому віці.

Ключові слова: психологічна сутність, цільове настановлення, психологічні стани учнів, взаємодія "учитель – учень".

В статье раскрывается психологическая сущность целевой установки, ее связь и взаимозависимость с психологическими состояниями учеников общеобразовательной школы, роль в установлении психологического контакта во взаимодействии "учитель – ученик". В учебном взаимодействии в результате общности психических состояний и социальных установок возникает психологический контакт. Контакт осознается и переживается субъектами как позитивный, укрепляющий взаимодействие фактор.

Рассматривается структура социальной установки – аттитюда – и его функции. Авторы исследуют проблему целевых установок и их специфику в разных возрастных группах. Предполагается, что существует определенная динамика психических состояний и целевых установок учеников разных возрастных групп. Особенность этой динамики в смене иерархии целевых установок в сознании ученика разного возраста, а также в возрастании количества проявлений негативных состояний в подростковом возрасте.

Ключевые слова: психологическая сущность, целевая установка, психологические состояния учеников, взаимодействие "учитель – ученик".

Навчальний процес яляє собою складну, багатопланову взаємодію. По суті – це процес активної педагогічної взаємодії між тим, хто навчає, і тим, хто навчається. Навчання слід розглядати в парі з такою категорією, як учіння (навчальна діяльність). Разом вони утворюють єдину цілісність процесу педагогічної взаємодії [5]. Навчальне спілкування – це особливий вид взаємовідносин між людьми. Це двобічний процес, у якому здійснюється не лише передача учневі знань, й розвиваються у нього прагнення і вміння самостійно, без вчителя набувати нових знань, досвіду. Це процес спільної роботи вчителя і учнів, у якому ця форма взаємодії будується на активному зворотному зв'язку, який організовує, регулює і збагачує кожного з учасників цього процесу [14, с. 71].

Внаслідок будь-якого з варіантів взаємодій відбувається спрямований і не спрямований особистісний взаємовплив, який може бути як позитивним, так і негативним, як вербальним, так і невербальним і здійснюватися через переконання, зараження, навіювання чи наслідування. Ці умови передують виникненню близьких чи аналогічних настановлень і психічних станів, а причиною їх виникнення є механізм взаємного відображення одне одним в контексті спільної діяльності і спілкування. Взаємне відображення, відмічає Я.Л.Коломинський, містить в собі відображення поведінкових, емоційних та когнітивних сторін особистості партнерів [10]. Всі ці сторони є компонентами атитюду, а також відображають рівні прояву психічних станів. Відповідно, в освітньому процесі соціальні настановлення і психічні стани учнів та педагогів – це результат взаємодії суб'єктів навчання.

При навчальній взаємодії в результаті спільності психічних станів і соціальних настановлень виникає психологічний контакт. Психологічний контакт, за І.А.Зимньою, “це – умова і наслідок продуктивної взаємодії його суб'єктів, що підвищує ефективність цього процесу і його результату. У навчальній взаємодії психологічний контакт визначає можливість природного, невимушеного спілкування, наявність якого важлива для продуктивної співпраці її суб'єктів” [7, с.311]. Контакт усвідомлюється і переноситься суб'єктами як позитивний, підкріплюючий взаємодію фактор.

Структурною одиницею аналізу педагогічного спілкування вважається комунікативний акт у формі діалогу, у межах якого забезпечується обмін інформацією і взаєморозуміння учителя і учнів. З функціонального погляду, таке спілкування є контактна, інформаційна, координована взаємодія, яка встановлює взаємостосунки всіх суб'єктів освітнього процесу.

Педагогічне спілкування характеризується потрібною спрямованістю: на саму навчальну взаємодію, на учнів (їхній актуальний стан, перспективи розвитку всіх і кожного) й на предмет засвоєння [5]. Більшість дослідників виділяють у педагогічному спілкуванні навчальну, виховну і фасилітативну функції. У психологічній літературі рефлектуються такі етапи спілкування:

- орієнтування в ситуації спілкування;
- прояв ініціативи, або комунікативна атака;
- здійснення спілкування;
- аналіз його результатів та рівні спілкування: коли одна людина для іншої є предметом або засобом (примітивний рівень), суперником (маніпулятивне спілкування), соціальною маскою або партнером (формальне або конвенційне спілкування), ціллю, змістом і джерелом (ігрове, ділове й духовне спілкування).

Важливою умовою продуктивного педагогічного спілкування є настановлення вчителя на позитивне ставлення до особистості вихованця, а також позитивні цільові настановлення самих учнів як учасників педагогічної взаємодії.

В класичному варіанті настановлення людини – це первинна неусвідомлювана реакція на ситуацію, в якій вона усвідомлює і розв'язує завдання [6, с.50]. Отже, основною умовою створення актуального настановлення є: а) потреби; б) ситуації; в) процес задоволення потреби або вирішення завдання. У разі виникнення одних і тих самих умов настановлення спроможне закріплюватися, і тоді створюється фіксоване настановлення, яке звільняє свідомість людини від прийняття рішення діяти так, а не інакше.

Залежно від того, на який компонент діяльності спрямоване настановлення, виділяють три рівні регуляції діяльності людини:

- 1) смислові настановлення, коли їх предметом стає мотивація діяльності;
- 2) цільові настановлення – усвідомлення продукту, який має бути створений внаслідок діяльності;
- 3) операційні настановлення – здатність здійснювати регуляцію діяльності відповідно до умов її виконання.

Функції настановлення, його ефекти і зміст розкриваються в саморегуляції діяльності:

- по-перше, настановлення визначає сталий, послідовний, цілеспрямований процес здійснення дій, тобто є механізмом стабілізації, який зберігає їх спрямованість у безперервно змінних умовах діяльності;

- по-друге, фіксоване настановлення звільняє свідомість людини від необхідності приймати рішення і довільно контролювати дії в стандартних і відомих умовах;
- по-третє, настановлення може стати фактором, що обумовлює інертність, задубілість, скутість дій, призводить до труднощів у пристосуванні до нових умов виконання діяльності.

Вітчизняна психологія розглядає механізми настановлення як вихідну позицію принципу цілісності психічного життя особистості, взаємозв'язку психічних процесів і властивостей, розвитку особистості в процесі навчання та виховання, соціальної зумовленості психічного життя людини.

Проблема настановлення була спеціальним предметом дослідження школи Д.Н.Узнадзе. В розумінні Д.Н.Узнадзе, “настановлення є цілісним динамічним станом суб'єкта, станом готовності до певної активності, станом, який обумовлюється двома факторами: потребами суб'єкта та відповідною об'єктивною ситуацією” [11, с.47].

Настановлення в контексті Д.Н.Узнадзе найбільше стосується питання реалізації найпростіших фізіологічних потреб людини. “Не існує майже жодної більш чи менш значимої сфери відносин суб'єкта до дійсності, в якій участь настановлення була б виключена. Наставовлення, торкаючись матеріалу, який суб'єкт отримує за допомогою усіх його реципієнтних органів, повинне сприйматися не як спеціальна функція, а як загальний стан організму... Воно має представляти собою швидше деякий загальний стан, який стосується не окремих яких-небудь органів суб'єкта, а діяльності його як цілого”, – так визначає поняття установки Д.Н.Узнадзе [12].

В соціальній психології для позначення соціального настановлення застосовується поняття атитюд (Г.М.Андреева) [1, с.349].

Для розгляду настановлення в соціальному аспекті, необхідно конкретизувати це поняття, оскільки дане розуміння не пов'язане з аналізом соціальних факторів, що детермінують поведінку особистості із засвоєнням індивідом соціального досвіду, зі складною ієрархією детермінант, що визначають власне природу самого настановлення, в якому і діє особистість. Коли йде мова про психологічну сутність настановлення, важливо виявити структуру атитюду і функції, які йому властиві в реальній поведінці.

Г.М. Андреева виділяє чотири функції атитюдів:

- 1) пристосувальна (утилітарна, адаптивна) – атитюд спрямовує суб'єкта до тих об'єктів, які сприяють досягненню його цілей;
- 2) функція знання – атитюд дає спрощені вказівки відносно способу поведінки щодо конкретного об'єкта;
- 3) функція вираження (функція цінності, саморегуляції) – атитюд є засобом звільнення суб'єкта від внутрішньої напруги, вираження себе як особистості;
- 4) функція захисту – атитюд сприяє вирішенню внутрішніх конфліктів особистості.

Всі ці функції атитюд може виконати тому, що має складну багатогранну структуру. М.Сміт запропонував трикомпонентну структуру атитюду, в якій виділив:

- 1) когнітивний компонент (усвідомлення суб'єктом соціального настановлення);
- 2) афективний компонент (емоційна оцінка об'єкта, виявлення почуття симпатії чи антипатії до нього);
- 3) поведінковий (конативний) компонент (послідовна поведінка стосовно об'єкта).

Отже, соціальне настановлення визначається як розуміння, оцінка та готовність діяти [1].

Когнітивний, афективний та конативний компоненти на вищих рівнях виявляються у специфічних формах, і, найголовніше, вагомість кожного з них є різною. У відносно простіших ситуаціях при необхідності діяти з більш чи менш конкретними соціальними об'єктами ефективний компонент відіграє значну роль. Когнітивний компонент переважає на найвищих рівнях, де діяльність може відбуватися лише за умови її осмислення, орієнтування в досить складних системах понять. Система ціннісних орієнтацій особистості, що стосується ставлення до основних життєвих цінностей, таких, як мораль, політичні ідеї, базується переважно на усвідомленні й осмисленні, а не на емоційних оцінках.

Соціальне настановлення як цілісне утворення розглянув В.А.Ядов, розробивши концепцію, що інтегрує суперечливі дані зарубіжних робіт з теорії настановлення. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, що людина володіє складною системою різноманітних диспозиційних утворень, які регулюють її поведінку та діяльність. Ці диспозиції можна відобразити на більш низьких і більш високих рівнях. Визначення рівнів ґрунтується на схемі Д.Н.Узнадзе, згідно з якою настановлення виникає завжди при наявності певної потреби, з одного боку, і ситуації задоволення цієї потреби – з іншої.

Виходячи з даної концепції, В.А.Ядов виділяє чотири рівні диспозиції [15].

Перший рівень складають елементарні фіксовані настановлення, як їх розумів Д.Н.Узнадзе. Цей рівень диспозицій можна позначити як “настановлення”.

Другий рівень – це більш складні диспозиції, які формуються на ґрунті потреби людини в спілкуванні, що здійснюється в малій групі, і відповідно в тих ситуаціях, які задані діяльністю в цій групі. Особистість уже виробляє якісь певні ставлення до тих соціальних об’єктів, які включені в діяльність на даному її рівні. Диспозиція такого рівня відповідає соціальному фіксованому настановленню, або атитюду, який має більш складну структуру.

Третій рівень фіксує загальну спрямованість інтересів особистості відносно конкретної сфери соціальної активності, або базові соціальні настановлення. Диспозиції такого зразка формуються в тих сферах діяльності, де особистість задовольняє свою потребу в активності, що проявляється як конкретна робота, конкретна галузь дозвілля тощо.

Четвертий, вищий рівень диспозиції, утворює система ціннісних орієнтацій особистості, які регулюють поведінку і діяльність особистості в найбільш значимих ситуаціях її соціальної активності. В системі ціннісних орієнтацій виражається відношення особистості до цілей життєдіяльності, до засобів задоволення цих цілей, оскільки до таких “обставин” життя особистості, які можуть бути детерміновані лише загальними соціальними умовами, типом суспільства, системою його економічних, політичних, ідеологічних принципів.

Розкриваючи психологічну сутність соціальних настановлень, необхідно відмітити і проблему зміни соціальних настановлень. Для цього виділимо специфічний соціально-психологічний зміст цього поняття. На думку П.Н.Шихирева, ця специфіка полягає в тому, що даний феномен зумовлений “як фактом його функціонування в соціальній системі, так і здатністю регуляції поведінки людини як істоти, здатної до активної, свідомої перетворюючої діяльності” [13, с.282]. Отже, зміни соціального настановлення в межах соціальної психології повинні бути проаналізовані як з погляду наявності об’єктивних соціальних змін, що стосуються даного рівня диспозицій, так і з погляду змін активної позиції особистості, що викликані не просто “у відповідь” на ситуацію, але й унаслідок змін, що були зумовлені розвитком самої особистості.

На думку А.Г.Асмолова, якщо соціальне настановлення виникає в певній сфері людської діяльності, то зрозуміти її зміни

можна, проаналізувавши зміни в самій діяльності. Серед цих змін у даному випадку найважливішими є зміни співвідношень між мотивами і цілями діяльності, оскільки тільки при зміні цього співвідношення для суб'єкта змінюється особистісний зміст діяльності, а, отже, і соціальне настановлення [2].

Отже, під поняттям соціального настановлення ми розуміємо цілісне мотиваційно-змістове утворення, яке виявляється у готовності особистості сприймати, оцінювати і діяти у певних умовах.

Поняття соціального настановлення певним чином пояснює вибір мотиву. У конкретних сферах спілкування, в досить простих ситуаціях повсякденної поведінки за допомогою атитюду можна зрозуміти схильність особистості чи її готовність діяти тим чи іншим чином. Але для складніших ситуацій, за необхідності вирішувати життєво важливі питання, формулювати життєво важливі цілі, атитюд не в змозі пояснити вибір особистістю певних мотивів діяльності.

Л.І. Божович визначає систему стійких домінуючих мотивів як спрямованість [4]. У контексті даного підходу зріла особистість організовує власну поведінку в умовах дії кількох мотивів; обирає цілі діяльності і за допомогою спеціально організованої мотиваційної сфери регулює свою поведінку таким чином, щоб небажані мотиви, бодай і дуже сильні, були пригніченими.

Структуру спрямованості складають три групи мотивів: гуманістичні, особистісні, ділові.

Гуманістична (суспільна) спрямованість починає формуватися в ранньому дитинстві. Особистісна спрямованість є не віковою характеристикою, а наслідком помилок виховання. Головним механізмом формування соціальної спрямованості є виховання. Спрямованість складається як внутрішня позиція особистості по відношенню до соціального оточення, до окремих об'єктів соціального середовища. Хоча ці позиції можуть бути різними по відношенню до багатьох ситуацій та об'єктів, у них можливо зафіксувати загальну тенденцію, яка домінує, що і створює можливість певним чином прогнозувати поведінку в невідомих раніше ситуаціях по відношенню до невідомих раніше об'єктів. На думку Г.М. Андреевої, "спрямованість особистості може бути розглянута також як особлива предиспозиції – схильність особистості діяти певним чином, охоплюючи всю сферу її життєдіяльності, аж до найскладніших соціальних об'єктів та ситуацій. Така інтерпретація спрямованості особистості дозволяє розглядати це поняття як подібне до поняття соціальне настановлення" [1, с.351]

В.Н.М'ясищев пояснює спрямованість майбутньої поведінки ставленням. Ставлення в концепції В.Н.М'ясищева – це “система тимчасових зв'язків людини як особистості – суб'єкта зі всією дійсністю чи її окремими сторонами” [9, с.150]. Ставлення і є предпозицією, схильністю до будь-яких об'єктів, яка дозволяє очікувати розкриття себе в реальних актах діяльності. Як зазначає автор, “дії та переживання людини визначаються не безпосередніми зовнішніми впливами, а їхньою сукупністю у внутрішньому світі, що є системою відношень людини, які визначають опосередкований характер її реакцій на впливи навколишнього середовища і її зовнішню ініціативну самостійну поведінку” [9]. Психологічне ставлення людини в розвинуеному вигляді В.Н.М'ясищев визначає як “цілісну систему індивідуальних, вибіркокових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності” [9, с.111]. У зв'язку з цим А.А.Бодалев пише, що “не можна спрощено уявляти собі зв'язок між змістом якостей особистості, яким є ставлення, і формою його вираження”, яка має деяку відносну самостійність. “Форма, спосіб поведінки особистості можуть не повністю відповідати чи навіть зовсім не відповідати змісту ставлень особистості до певної сторони дійсності” [3, с.12].

В.А.Ядов у своїй роботі вказує, що “при всій різноманітності підходів у понятті “атитюд” фіксуються принаймні такі п'ять аспектів: стан свідомості та нервової системи; вираження готовності до реакції на зовнішнє середовище; організованість такої готовності; її зв'язок з попереднім досвідом; той факт, що вона виявляє спрямовуючий та динамічний вплив на поведінку” [15, с. 16-17].

Г.М. Андреева бачить відмінність ставлення від настановлення в тому, що для ставлення (як своєрідної предиспозиції, схильності до будь-яких об'єктів, “що дозволяє очікувати розкриття себе в реальних актах діяльності”) об'єкти, на які це ставлення поширюється, різноманітні, в тому числі і соціальні об'єкти, “і найрізноманітніші, в тому числі і складні з соціально-психологічного погляду ситуації” [1, с. 350].

А.Г. Асмолов інтерпретує соціальне настановлення як особистісний смысл, “який породжений відношенням мотиву до цілі” [2]. Таке розуміння поняття не відображає специфіку атитуду в системі соціально-психологічного знання.

Розглядаючи питання педагогічного спілкування як взаємодії суб'єктів освітнього процесу, відзначимо, що педагогічне спілкування, за визначенням О.О.Леонтьєва, це “...таке спілку-

вання вчителя (і ширше – педагогічного колективу) зі школярами у навчальному процесі, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів і творчого характеру навчальної діяльності, для правильного формування особистості школяра, забезпечує благотворний психологічний клімат навчання (зокрема не дозволяє виникнути “психологічному бар’єру”), забезпечує керування соціально-психологічними процесами в дитячому колективі і дозволяє максимально використовувати в навчальному процесі особистісні особливості учителя” [7, с.20].

Центральною ланкою цієї функціональної структури педагогічного спілкування є система позитивних (особистісних) ставлень вчителя і учня як цінностей самих по собі й оптимістичного прогнозу розвитку та удосконалення. Ми вважаємо, що ставлення в цьому випадку будуть настановленнями другого рівня диспозиції (згідно з концепцією В.А.Ядова), оскільки педагогічне спілкування відбувається в малій групі (класі), в ситуаціях навчально-професійної діяльності. Дана диспозиція відповідає атитюду, який містить когнітивний, афективний та конативний компоненти. Відповідно, стрижнем комфортного педагогічного спілкування є позитивні соціальні настановлення вчителя і учнів.

Розглянувши співвідношення понять соціальне настановлення, відносини, оцінки, можна їх звести в нашому дослідженні до “оцінного твердження”. Відповідно і поняття атитюду будемо використовувати як оцінне твердження про навчання, про себе, про інших людей. Але слід врахувати, що атитюд містить в собі знання, які містяться в судженні, емоційний підтекст і певну готовність до дій на захист цих суджень.

Наше дослідження виокремлює як центральну проблему виявлення особливостей психічних станів і цільових настановлень учнів різноманітних вікових груп у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Вважається, що вирішення даної проблеми дасть можливість визначити й мобілізувати якісно нові можливості підвищення ефективності навчально-виховного процесу в освіті.

Об’єктом дослідження є цільові настановлення учнів в навчально – виховному процесі загальноосвітньої школи, а *предметом дослідження* – специфіка цільових настановлень школярів різного віку в освітньому процесі загальноосвітньої школи.

Метою дослідження є виявлення особливостей психічних станів і цільових настановлень учнів загальноосвітньої школи в динаміці їх вікового розвитку. Припускається, що існує певна

динаміка психічних станів й цільових настановлень учнів різних вікових груп. Особливістю цієї динаміки є зміна ієрархії цільових настановлень у свідомості школярів різного віку, а також зростання кількості проявів негативних психічних станів в підлітковому віці.

З точки зору соціальної психології важливо співвіднести цільові настановлення різних соціальних груп, що пов'язані з освітою, як внутрішні детермінанти психічних станів. У даному дослідженні це навчальні групи школярів різного віку та педагоги, які з ними працюють. У річниці педагогічної психології цільові настановлення вчителів і школярів майже не вивчені. Дослідження цільових настановлень школярів різного віку дозволить проаналізувати їх зміни з погляду ситуації вікового розвитку і порівняти їх з проявами психічних станів. Вивчення цільових настановлень педагогів допоможе визначити вплив атитюду на актуальний стан учнів.

Як бачимо, освіта як соціальний інститут – це складна система, що містить різні елементи і зв'язки між ними: підсистеми, управління, організацію, кадри та ін. [7]. Ця система характеризується цілями, змістом, структурованими навчальними програмами і планами. Змістоутворюючою складовою навчальної системи є ціль навчання.

У ході дослідження виявлено, що різноманітність цілей освіти потенційно сприймається дітьми, але актуально в дитячій свідомості представлені насамперед емоційно-пізнавальні цілі: намагання отримати знання, багато дізнатися, чомусь навчитися, отримати освіту, вступити до вузу і т.д. Наступна за представленістю група містить професійні цілі: отримати спеціальність, майбутню професію. Значно менше за кількістю представлені мотиви життєвого самовизначення (знайти місце в житті, для майбутнього та ін.) та працевлаштування, матеріального благополуччя (заробляти багато грошей, влаштуватися на роботу, забезпечити себе матеріально та ін.). На останньому місці – мотиви соціального престижу (“до розумної знаючої людини краще ставляться”).

Стає зрозумілим, що загальні освітні настановлення учнів обумовлені, насамперед, соціальною ситуацією вікового психологічного розвитку. Саме цей факт необхідно враховувати вчителю для настановлення позитивних психічних станів в процесі навчання та виховання.

Отже, дослідження цільових настановлень в освітньому процесі дозволить виявити загальні рівні проявів аттитюдів та психічних станів школярів, установити вплив на них соціальних

умов у навчальному процесі, що в результаті дозволить побачити особливості цільових настановлень і психічних станів школярів різного віку.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу соціально-психологічних аспектів навчально-виховного процесу у загально-освітній школі, можна зробити **висновок**, що в навчальному процесі соціальні настановлення і психічні стани учнів та педагогів – це результат взаємодії і взаємовпливу суб'єктів освіти. При навчальній взаємодії в результаті спільності психічних станів і соціальних настановлень виникає психологічний контакт, який проявляється через співпереживання, спільне мислення та взаємодію, що виражають рівні психічного стану та компоненти атитюдів. За умов психологічного контакту найповніше виявляються всі особистісні якості суб'єктів взаємодії та виникає можливість їх природного спілкування. ЦентRALЬНОЮ ланкою ефективного спілкування є однакові за спрямованістю та інтенсивністю атитюди педагога та учнів, а психічні стани характеризуються ідентичністю проявів у суб'єктів педагогічного спілкування.

Аналіз багатьох літературних джерел з проблеми настановлення дозволив нам визначити, що під соціальним настановленням розуміється цілісне мотиваційно-змістове навчання, що проявляється у готовності особистості сприймати, оцінювати та діяти у певних умовах. У соціальному настановленні можна виділити такі компоненти: когнітивний, афективний, конативний, а також функції: пристосувальна функція, функція знання, функція цінності та функція захисту. Розглянувши співвідношення понять соціальне настановлення, ставлення, оцінки, ми зводимо їх до “оцінного судження Цільові настановлення школярів у навчальному процесі, як і психічні стани, проявляються в когнітивному компоненті, тобто вони усвідомлюються учнями; в афективному – виступають як переживання й емоційні оцінки ситуацій; в конативному – виражаються у певній поведінці. Психічні стани та цільові настановлення спрямовані на виконання головної функції – адаптивної. В навчальному процесі школярі адаптуються (пристосовуються) до колективу однокурсників, до вимог педагогів, а також до навчальних ситуацій та ситуацій спілкування. При цьому успішна адаптація буде проявлятися в позитивних цільових настановленнях, які будуть ідентичними в усіх суб'єктів процесу.

У процесі навчальної взаємодії внаслідок спільності психічних станів та соціальних настановлень виникає психологічний контакт, в умовах якого найповніше проявляються всі особистісні

якості суб'єктів взаємодії і виникає можливість їх природного спілкування. Центральною ланкою такого спілкування є однакові за спрямованістю та інтенсивністю атиitudи педагога та учнів, їх психічні стани, які характеризуються ідентичністю проявів у суб'єктів педагогічного спілкування. Отже, у стані комфортного спілкування дві особистості – учень і учитель – починають створювати певний спільний емоційно-психологічний простір, обумовлений позитивними психологічними станами, в якому розгортається творчий процес залучення учня до людської культури, різностороннього пізнання оточуючої його соціальної дійсності і самого себе, своїх можливостей і здібностей, тобто розгортається процес соціалізації особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М.Андреева. – М.: Издательство МГУ, 1988.
2. Асмолов А.Г. Деятельность и установка / А.Г.Асмолов. – М., 1979.
3. Бодалев А.А. Формирование понятия о другом человеке как о личности /А.А.Бодалев. – Л., 1970.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте /Л.И.Божович. – М.: Просвещение, 1968.
5. Власова О.І. Педагогічна психологія : Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – 40 с.
6. Загальна психологія /За загальною редакцією академіка С.Д.Максименка: Підручник. – 2 – ге вид. – Вінниця: Нова книга. 2004. – 704 с.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология /И.А.Зимняя. – Ростов-на-Дону, 1997.
8. Леонтьев А.А. Педагогическое общение /А.А.Леонтьев. – 2 – е изд., перераб. и доп. – М.: Нальчик, 1996.
9. Мясичев В.Н. Социальная психология и психология отношений /В.Н.Мясичев // Проблемы общественной психологии / Под ред. В.Н.Колбанского, Б.Ф.Поршнева. – М., 1965.
10. Реан А.А., Коломенский Я.И. Социальная педагогическая психология. – СПб., 1999.
11. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки /Д.Н.Узнадзе. – Тбилиси, 1961.
12. Узнадзе Д.Н. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М., 1969.
13. Шихирев П.Н. Социальная установка как предмет социально-психологического исследования / П.Н.Ши-

хирев // Психологические проблемы социальной концепции поведения. – М., 1976.

14. Щербан Т.Д. Психологія навчального спілкування: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 346 с.
15. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А.Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975.

The article reveals the psychological essence of goal sets, their connection and interdependence with psychological states of pupils in the secondary school, their role in establishing psychological contact in the interaction “teacher – pupil”. In the process of educational interaction a psychological contact appears as a result of common psychic states and social attitudes. The contact is perceived and experienced by subjects as a positive factor consolidating the interaction.

The structure of social attitude and its function is examined in the article. The authors investigate the issue of pupils’ goal sets and their specificity in different age groups. It is assumed that there exists certain dynamics of psychic states and goal sets of pupils of different age groups. The peculiarity of the dynamics is the change in hierarchy of goal sets in the minds of pupils of different ages, and also increasing number of expressions of negative states at teen age.

Key words: psychological essence, goal set, psychological state of pupils, interaction “teacher – pupil”.

Отримано: 23.12.2009

УДК 37:15:316

Т.М. Яблонська

СІМЕЙНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ДИТЯЧЕ- БАТЬКІВСЬКИХ ВЗАЄМИН

Стаття присвячена аналізу та узагальненню сучасних напрямів та методів психологічної допомоги сім’ї. Зокрема розглядаються форми і методи роботи психолога-консультанта з метою гармонізації дитяче-батьківських взаємин.